

ISSN: 2651-2742
2024- Cilt: 7 Sayı: 2
Sayfa: 105-116.

Dergi Web Sitesi: <http://sita.cumhuriyet.edu.tr/tr/>

Gönderilme Tarihi: 12.07.2024

Kabul Tarihi:24.10.2024

Araştırma Makalesi (Research Article)

KÜMELEME ANALİZİ İLE TURİZM VERİLERİNE GÖRE AKDENİZ ÜLKELERİNİN İNCELENMESİ

Examination of Mediterranean Countries According to Tourism Data with Cluster Analysis

Şebnem ZORLUTUNA *
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
İ.İ.B.F.

ÖZ

Turizm ekonomik anlamda, boş zaman ve tasarrufun nasıl kullanılabileceği ile ilgili ekonomik bir kararla başlayan ve yatırım, tüketim, istihdam, ihracat ve kamu gelirleri gibi ekonomik yönleri bulunan sosyo-ekonomik bir olaydır.

Turizm sektörü en hızlı büyüyen sektörlerin başında gelmektedir. Ülkelerin milli gelirlerinin önemli bir bileşeni turizm gelirleridir. Turizm faaliyetlerindeki artış, turizm gelirlerini doğrudan artırırken istihdamın artışına, ödemeler bilançosunda olumlu etkiye ve dış ticaret açığının kapatılmasına da katkı sağlamaktadır. Turizm sektörünün verimliliği bakımından turizmin ülke ekonomileri için önemini anlamak rekabetin yoğun ve ekonomik koşulların ağır olduğu küresel dünyada çok büyük öneme sahiptir.

Bu çalışmanın amacı dünya turizminde oldukça büyük bir paya sahip olan Akdeniz havzasındaki ülkelerin benzerliklerine göre sınıflandırılmasıdır. Akdeniz ülkeleri Türkiye'nin turizm alanındaki en güçlü rakipleridir. Yapılan birçok çalışma bu ülkelerin ekonomik büyümeleri ile turizm gelirlerinin pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan, Seyahat ve Turizm Kalkınma Endeksi ve bazı önemli turizm göstergeleri kullanılarak Akdeniz ülkeleri k-ortalamar kümeleme analizi ile benzerliklerine göre sınıflandırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda çalışmaya dahil edilen 18 Akdeniz ülkesi 2 kümede sınıflandırıldığında İtalya, Fransa ve İspanya 1.küme oluştururken, diğer Akdeniz ülkeleri (Türkiye, Yunanistan, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ, Slovenya, Makedonya, Bosna Hersek, Arnavutluk, Lübnan, Kıbrıs, Malta, Mısır, Tunus, Fas, Portekiz) 2. küme oluşturmuştur. Gelen turist sayısı bakımından Türkiye'nin 2. kümede yer

* Sorumlu Yazar: szorlutuna@cumhuriyet.edu.tr

Önerilen Atıf: Zorlutuna Ş. (2024). Kümeleme Analizi İle Turizm Verilerine Göre Akdeniz Ülkelerinin İncelenmesi, Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, 7(2), 105-116.

alan ülkelerin ortalamasının çok üzerinde olmasına rağmen, turist başına düşen gelire bakıldığında 2. kümedeki ülkelerin ortalamasının da altına düşmektedir. Bu Türkiye'nin turizm açısından benzerlik gösterdiği 1. kümedeki ülkeler arasında yer alamamasının en önemli sebebi olarak görülmektedir. Ayrıca turizm sektöründeki istihdamın toplam istihdamdaki payının diğer Akdeniz ülkelerinin hemen hemen hepsinden düşük oranda olması da göze çarpan diğer önemli bir etkidir. Son olarak, Çevresel Sürdürülebilirlik, Sosyoekonomik Dayanıklılık ve Koşullar, Seyahat ve Turizm Talebi Baskısı ve Etkisini içeren alt endeks puanları da diğer ülkelere göre düşüktür ve yükseltmek için acil planlar yapılarak biran önce uygulamaya konulması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kümeleme Analizi, Akdeniz Ülkeleri.

ABSTRACT

In economic terms, tourism is a socio-economic phenomenon that starts with an economic decision on how to use leisure time and savings and has economic aspects such as investment, consumption, employment, exports and public revenues.

The tourism sector is one of the fastest growing sectors. Tourism revenues are an important component of the national income of countries. The increase in tourism activities directly increases tourism revenues and contributes to the increase in employment, positive impact on the balance of payments and closing the foreign trade deficit. Understanding the importance of tourism for national economies in terms of the productivity of the tourism sector is of great importance in a global world where competition is intense and economic conditions are severe.

The aim of this study is to classify the countries in the Mediterranean basin, which have a large share in world tourism, according to their similarities. Mediterranean countries are Turkey's strongest competitors in the field of tourism. Many studies show that the economic growth of these countries is positively correlated with their tourism revenues. In this context, using the Travel and Tourism Development Index prepared by the World Economic Forum and some important tourism indicators, Mediterranean countries were classified according to their similarities by k-means clustering analysis. As a result of the analysis, the 18 Mediterranean countries included in the study were classified into 2 clusters, with Italy, France and Spain forming the 1st cluster, while the other Mediterranean countries (Turkey, Greece, Serbia, Croatia, Montenegro, Slovenia, Macedonia, Bosnia and Herzegovina, Albania, Lebanon, Cyprus, Malta, Egypt, Tunisia, Morocco, Portugal) formed the 2nd cluster. Although Turkey is well above the average of the countries in cluster 2 in terms of the number of tourist arrivals, it falls below the average of the countries in cluster 2 in terms of income per tourist. This is seen as the most important reason why Turkey is not among the countries in cluster 1, with which it is similar in terms of tourism. In addition, the fact that the share of employment in the tourism sector in total employment is lower than almost all other Mediterranean countries is another important factor. Finally, the sub-index scores for Environmental Sustainability, Socioeconomic Resilience and Conditions, and Travel and Tourism Demand Pressure and Impact are also low compared to other countries, and urgent plans need to be made and implemented as soon as possible.

Keywords: Tourism, Cluster Analysis, Mediterranean Countries.

1. GİRİŞ

Turizm birbirini tamamlayan karmaşık birçok unsurun oluşturduğu holistik bir olgudur. Turizm konaklama ve seyahat sektörü arasında yürütülen faaliyetler gibi görünse de, çok yönlü ve çok sektörlü bütünsel faaliyetlerden oluşur.

Turizm endüstrisi birçok sektörü etkileyen bir endüstri olarak çoğu ülkenin en önemli gelir kaynağından biridir. Hatta bazı ülkelerin ekonomik gelirleri sadece turizm endüstrisine dayanmaktadır. Dünyada turizm endüstrisinde turist çeken ülkeler olarak ilk sıralarda Fransa, Amerika, İspanya, İtalya gibi ülkelerin yanında Türkiye de yer almaktadır. Fakat turizm gelirleri kapsamında ise Türkiye turist sayısı ile kıyaslanınca hak ettiği geliri sağlayamamaktadır. Türkiye konumu itibarıyla Akdeniz çanağında yer almasından dolayı bu çanakta yer alan Yunanistan, İtalya, İspanya gibi ülkelerle rekabet etmektedir. Akdeniz kültürü doğal ve kültürel miras bileşenlerinden oluşmaktadır. Çok sayıda dil, din ve kültürü barındırmaktadır. Akdeniz kültürü, Hıristiyan, Musevi ve Müslümanların birlikte yaşayarak oluşturduğu bir kültür topluluğudur (Hamamcıoğlu, 2003; Akın, Koç ve Seçilmişler, 2007; Apaydın Başa, 2012). Türkiye daha çok deniz-kum-güneş turizmi isteyen turistleri çekmektedir. Ayrıca bazı zamanlarda ortaya çıkan krizler nedeniyle hassas olan turizm endüstrisinde kırılmalar yaşanmaktadır. Siyasi kriz, terör gibi olaylar yaşanınca turistler Türkiye'yi tercih etmek yerine benzer ülkeleri tercih etme eğilimine girmektedir. Bundan dolayı turizm sektöründe doğru strateji ve politikalar geliştirmek için Türkiye'deki turizm gelişimine, yeni trendlere bakmak ve rakip ülkeler olan Akdeniz çanağı ülkelerinin verilerini analiz etmek önem kazanmaktadır (Bahar, 2021).

Bu bağlamda turizm potansiyeli yüksek olan Türkiye'nin Akdeniz ülkeleri arasındaki yerinin kümeleme analizi ile belirlenmesi yararlı olacaktır. Böylece Türkiye'nin turizm sektöründe daha fazla gelişmesi yönünde atılacak adımlar doğru bir şekilde belirlenecektir.

Bu amaçla çalışmada Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan, Seyahat ve Turizm Kalkınma Endeksi ve bazı önemli turizm göstergeleri kullanılarak Akdeniz ülkeleri k-ortalamlar kümeleme analizi ile benzerliklerine göre sınıflandırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda çalışmaya dahil edilen 18 Akdeniz ülkesi 2 kümede sınıflandırıldığında İtalya, Fransa ve İspanya 1.küme oluştururken, diğer Akdeniz ülkeleri (Türkiye, Yunanistan, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ, Slovenya, Makedonya, Bosna Hersek, Arnavutluk, Lübnan, Kıbrıs, Malta, Mısır, Tunus, Fas, Portekiz) 2. kümeyi oluşturmuştur.

2. LİTERATÜR

Ülkeleri turizm istatistikleri bakımından sınıflandıran ve inceleyen çalışmalardan bazıları şöyledir.

Kılıç vd. (2011), 2007 yılına ait veriler ile 9 değişkene göre 30 ülkeyi bulanık kümeleme yöntemi ile Turizm istatistikleri bakımından sınıflandırmışlardır. Yapılan çeşitli analizler sonucunda doğru sınıflandırılma oranı en yüksek küme sayısı 3 olarak belirlenmiştir. Analiz sonucuna göre, 1. küme Paraguay, Norveç, Macaristan, Şili, Slovakya; 2. küme Almanya, İtalya, Avusturya, Çin, Fransa, Polonya, Hollanda, ABD, Portekiz ve 3. küme ise Arabistan, Filipinler, Panama, Tunus, Jamaika, Mısır, Avustralya, Ürdün, Hırvatistan, Fas, Belarus, İsrail, Finlandiya, Türkiye, İspanya, Slovenya ülkelerinden oluşmaktadır.

Giray (2013), farklı kümeleme yöntemleri ile 159 ülkeyi uluslararası turizm istatistiklerine göre sınıflamıştır. Bulanık kümeleme analizi ile Türkiye'nin ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Avusturya, Çin, Malezya, Meksika, Rusya ve Ukrayna ile aynı kümede yer aldığı sonucuna ulaşmıştır. Klasik kümeleme analizi sonucunda ise bu kümeye Hong Kong da eklenmektedir.

Dünya Seyahat ve Turizm İndeksini kullanarak Akıncı ve Yüzbaşıoğlu'nun (2015) yaptıkları araştırmada, Türkiye'nin dünya turizmindeki payının önceki yıllara nispeten arttığı raporlanmıştır. Ancak elde edilen verilerin rakip ülkelerin daha hızlı büyüdüğünü gösterdiği de çalışmada belirtilmiştir.

Yüzbaşıoğlu vd. (2017) çalışmalarında, Akdeniz ülkeleri arasında İspanya, Fransa, İtalya, Türkiye, Yunanistan ve Mısır'ın seyahat endüstrisinin en önemli destinasyonları olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Berberoğlu (2020) çalışmasında Akdeniz ülkeleri içerisinde İtalya, Fransa, İspanya ve Türkiye'nin ele alınan değişkenler bakımından diğer ülkelerden ayrıştığını ifade etmektedir. Bu ülkelerin deniz, kum, güneş, tarihsel zenginlik bakımından Akdeniz Havzası'nda en çok turist çeken ülkeler olduğunu, fakat Türkiye'nin bu özelliklerini daha iyi tanıtması, bunun için gereken hedeflerin ve stratejilerin doğru belirlenerek ihtiyaç duyulan ekonomik kaynaklarında ayrılması gerektiğini ifade etmiştir. Çalışmada ülkenin ekonomik anlamda güçlü olmasının Turizme kaynak ayrılabilmesi için öncelikli şart olduğu belirtilmiştir.

Özaydın ve Çemrek (2020) araştırmalarında temel bileşenler analizi ve kümeleme analizi kullanarak Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'nin turizm sektöründeki sınıflamasını yapmışlardır. K-ortalamlar tekniği kullanılarak ve küme sayısı 2 alınarak yapılan Kümeleme Analizi sonuçlarına göre, Almanya, Fransa, İspanya, İngiltere ve Türkiye aynı kümede yer alırken, diğer Avrupa Birliği ülkeleri de diğer kümede yer almıştır. Küme sayısı 3 olarak alındığında, Fransa, İtalya, İspanya, İngiltere ve Türkiye aynı kümede, Almanya ayrı bir kümede, kalan 23 Avrupa Birliği ülkesi başka bir kümede yer almıştır. Küme sayısının 4 olması durumunda ise, Avusturya, Çekya, Yunanistan, Macaristan, Hollanda, Portekiz, Romanya ve İsveç aynı kümede, Almanya yine ayrı bir kümede, Fransa, İtalya, İspanya, İngiltere ve Türkiye aynı kümede, kalan 15 Avrupa Birliği ülkesinin ise diğer bir kümede yer aldığı görülmüştür.

Bahar (2021), Akdeniz çanağında yer alan Türkiye, İspanya, İtalya, Fransa ve Yunanistan'ın 2007-2017 verilerini inceleyerek değişim payı (shift-share) analizi ile bölgesel değişimleri analiz edip bu sektördeki eğilimleri ve nedenlerini araştırarak, stratejik rekabet avantajı sağlayacak faktörleri belirlemiş ve önerilerde bulunmuştur. Çalışmada Türkiye turizminin kriz yaşamaması için dünyada değişen dinamikleri iyi gözlemlemesi ve yeni kriz politikaları, stratejileri geliştirerek krize dirençli turizm çeşitlerinin yaygınlaştırılması önerilmiştir.

Gürler'in (2023), seyahat ve turizm sektöründe benzer ülkeleri sınıflandırmayı amaçladığı çalışmasında Türkiye, endeks puanına göre 61 ülke arasında 34, gelen turist sayısı bakımından ise 10.sırada yer almaktadır. Bu çalışmaya göre, Türkiye'nin en iyi olduğu unsur Hava Taşımacılığı Altyapısı, en kötü olduğu unsur ise Emniyet ve Güvenlik'tir.

3. YÖNTEM

3.1. K-Ortalamlar Kümeleme Yöntemi

Kümeleme analizinde esas gaye, verileri benzerliklerine göre sınıflandırmak ve araştırma amacına en uygun şekilde bilgiyi özetlemektir (Tatlıdil, 2002).

Birimlerin benzerliklerine göre sınıflamasının yapılmasında farklı yöntemler söz konusudur. Bu yöntemlerin en temel özelliği, kümeler arasındaki farklılıklar ile kümeler içindeki benzerlikleri maksimum yapmasıdır. Kümeleme yöntemlerinden en sık kullanılanlar hiyerarşik ve hiyerarşik olmayan kümelemedir (Blashfield and Aldenferder, 1978).

Hiyerarşik (aşamalı) yöntemler ikiye ayrılır; Birleştirici Hiyerarşik Yöntemler ve Ayırıcı Hiyerarşik Yöntemler. Birleştirici Hiyerarşik Kümeleme Yönteminde başlangıçta tüm birimlerin ayrı ayrı birer küme olduğu, Ayırıcı Hiyerarşik Kümelemede ise önce tüm birimlerin tek küme olduğu kabulü vardır. Birleştirici Hiyerarşik Kümeleme yöntemi birimlerin birbirleri ile hangi aşamada ve hangi benzerlik seviyesinde ortak özellikler taşıyan kümeler oluşturduklarını göstermeleri bakımından daha yaygın kullanılır (Özdamar, 2002, s. 294).

Hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemi, küme sayısına dair ön bilginin varlığı durumunda veya araştırma amacına uygun olarak küme sayısı belirlenmiş ise kullanılabilir (Çakmak vd., 2005). Hiyerarşik kümeleme yöntemlerinde olduğu gibi Hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemleri de birimlerin k kümeye parçalanmasında, kümelere atanmasında ve küme merkezlerinin belirlenmesindeki farklılıklardan dolayı farklı isimle anılır. Yöntemlerden bazıları k değerini deneyerek belirlemeyi ve $k=2,3,4,\dots,h$ $h < n$ olacak şekilde ardışık bir parçalanmayı önerir. Bazı yöntemlerde ise çekirdek noktalar seçilir, oluşacak kümelerin merkezi kabul edilir ve bu çekirdekler etrafında oluşacak kümelere birimlerin atanması önerilmektedir (Özdamar, 2002, s. 326). Pek çok Hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinin başında en çok olabilirlik ve k-ortalama yöntemi gelir.

4. ANALİZ VE BULGULAR

Bu çalışmada, 18 Akdeniz ülkesine ait Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2021'de hazırlanan, Seyahat ve Turizm Kalkınma Endeksi, bu endekse ait alt endeksler ve bazı önemli turizm göstergeleri kullanılmıştır. Bunlar;

TTDI (Turizm ve Seyahat Kalkınma Endeksi) puanı

Gelen turist sayısı (milyon)

Turizm geliri (milyon dolar)

TT (Turizm ve Seyahat) endüstrisi GSYİH'nın toplam GSYİH'daki payı (%)

TT endüstri istihdamının toplam istihdamdaki payı (%)

Yurtiçi ziyaretçilerin TT harcamaları içindeki oranı (%)

Kolaylaştırıcı ortam alt endeksi

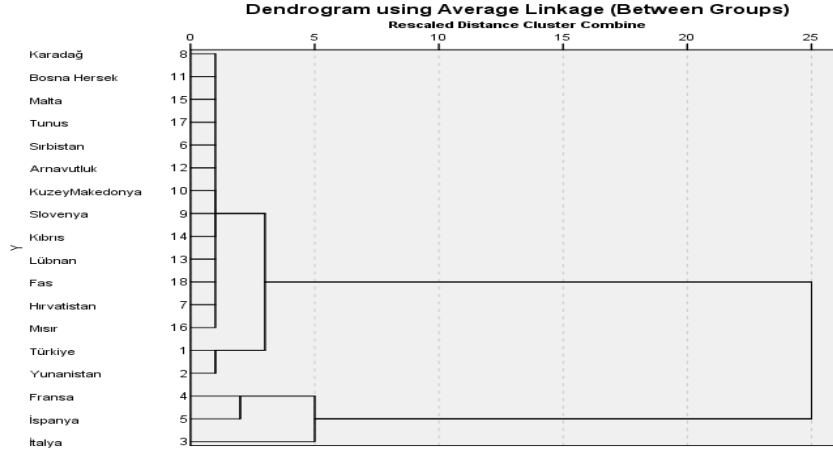
Seyahat ve turizm politikası ve kolaylaştırıcı şartlar alt endeksi

Alt yapı alt endeksi

Ziyaretçilerin seyahat ve turizm talepleri alt endeksi

Seyahat ve turizmin sürdürülebilirliği alt endeksi

Çalışmada öncelikle dendrograma bakılarak küme sayısı 2 olarak belirlenmiştir.

Şekil 1.Dendrogram

K- ortalamalar kümeleme analizi sonuçlarına göre, ülkelerin buldukları kümeler Tablo 1 'de verilmiştir. İtalya, Fransa ve İspanya 1.küme oluştururken, çalışmada ele alınan diğer Akdeniz ülkeleri ise 2. küme oluşturmaktadır.

Tablo 1. Ülkelerin Kümelere Dağılımı

Küme	İtalya, Fransa, İspanya
1	
Küme	Türkiye, Yunanistan, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ, Slovenya, Makedonya, Bosna Hersek, Arnavutluk, Lübnan, Kıbrıs, Malta, Mısır, Tunus, Fas, Portekiz
2	

Tablo 2 değişkenlerin kümelerdeki ortalamalarını ve Türkiye verilerini göstermektedir. Gelen turist sayısına bakıldığında Türkiye'nin 2. küme ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak turist başına düşen gelire bakıldığında 2. kümedeki ülkelerin ortalamasının da altına düşmektedir.

Dünyada turizm endüstrisinde en çok turist çeken ülkeler arasında Türkiye de yer almakla birlikte turizm gelirleri kapsamında turist sayısı ile kıyaslanınca hak ettiği geliri sağlayamamaktadır (Bahar, 2021). Bu Türkiye'nin turizm açısından benzerlik gösterdiği 1. kümedeki ülkeler arasında yer alamamasının sebeplerinden biridir.

Seyahat ve Turizm Kalkınma Endeksine ve alt endekslere bakıldığında **kolaylaştırıcı ortam** ve **seyahat ve turizmin sürdürülebilirliği** alt endeksleri değişkenlerine göre Türkiye'nin diğer ülkelerin ortalamalarının altında kaldığı diğer endeks puanlarının ise bulunduğu küme ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Değişkenlerin Kümelerdeki Ortalamaları ve Türkiye Verileri

	Küme	Türkiye
--	------	---------

Değişkenler	1	2	
TTDI puanı	5,1	4,0	4,2
Gelen turist sayısı (milyon)	28,6	3,1	15,9
Turizm geliri (milyon dolar)	23612,7	3301,6	10220
TT endüstrisi GSYİH'nın toplam GSYİH'daki payı (%)	2,4	2,4	1,7
TT endüstri istihdamının toplam istihdamdaki payı (%)	5,0	4,8	2,5
Yurtiçi ziyaretçilerin TT harcamaları içindeki oranı (%)	70,3	39,5	47,2
Kolaylaştırıcı ortam alt endeksi	5,3	4,8	4,6
Seyahat ve turizm politikası ve kolaylaştırıcı şartlar alt endeksi	4,6	4,4	4,6
Alt yapı alt endeksi	5,3	3,8	4,4
Ziyaretçilerin seyahat ve turizm talepleri alt endeksi	5,4	2,4	3,8
Seyahat ve turizmin sürdürülebilirliği alt endeksi	4,5	4,1	3,6

Değişkenlerin kümeler itibarıyla farklılık gösterip göstermediğini Tablo 3'ten görebiliriz. Seyahat ve turizm endüstrisinin GSYİH'nın toplam GSYİH'daki payı, Seyahat ve turizm endüstri istihdamının toplam istihdamdaki payı, Seyahat ve turizm politikası ve kolaylaştırıcı şartlar alt endeksi ve Seyahat ve turizmin sürdürülebilirliği alt endeksi değişkenlerinin kümeler itibarıyla istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini söyleyebiliriz.

Tablo 3. ANOVA Testi Sonuçları

	Küme		Hata		F	p
	Ortalama Karesi	sd	Ortalama Karesi	sd		
TTDI puanı	2,841	1	,156	17	18,183	,001
Gelen turist sayısı (milyon)	1637,153	1	31,378	17	52,175	,000
Turizm geliri (milyon dolar)	1042203163,206	1	17584925,300	17	59,267	,000

TT endüstrisi GSYİH'nın toplam GSYİH'daki payı (%)	,002	1	1,185	17	,001	,971
TT endüstri istihdamının toplam istihdamdaki payı (%)	,091	1	5,324	17	,017	,898
Yurtiçi ziyaretçilerin TT harcamaları içindeki oranı (%)	2397,537	1	252,016	17	9,513	,007
Kolaylaştırıcı ortam alt endeksi	,696	1	,151	17	4,606	,047
Seyahat ve turizm politikası ve kolaylaştırıcı şartlar alt endeksi	,097	1	,123	17	,790	,386
Alt yapı alt endeksi	6,086	1	,494	17	12,330	,003
Ziyaretçilerin seyahat ve turizm talepleri alt endeksi	22,737	1	,475	17	47,837	,000
Seyahat ve turizmin sürdürülebilirliği alt endeksi	,502	1	,114	17	4,391	,051

Tablo 4, incelenen Akdeniz ülkelerinin verilerini göstermektedir. Bu ülkelerin diğer verilerini de Türkiye ile karşılaştırdığımızda daha önce de belirtildiği gibi gelen turist sayısı ve turizm gelirleri bakımından 1.kümede yer alan Fransa, İspanya ve İtalya'dan sonra Türkiye 4. ülke konumundadır. Buradaki sıkıntı kişi başı gelirin düşük olmasıdır.

Dünya geneline bakıldığında ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile hizmet sektöründe çalışan oranı arasında doğru orantı olduğu görülmektedir (Bahar, 2021). Tablo 4'te Türkiye'nin turizm sektöründeki istihdamın toplam istihdamdaki payının diğer Akdeniz ülkelerinin hemen hemen hepsinden düşük oranda olduğu görülmektedir. Bu bize Türkiye'de diğer sektörlerinin otomasyon makineleşmeyi halen tamamlamadığını ve Türkiye'de halen emek yoğun üretim yapıldığını göstermektedir.

Burada en dikkat çekici değişken seyahat ve turizmin sürdürülebilirliği alt endeks puanıdır. Bu endekste Türkiye, diğer tüm ülkelerin gerisinde yer almaktadır. Bu Türkiye'nin rekabetçi konumunu zayıflatmaktadır, bu konuda acil planlar oluşturulup uygulamaya konulmalıdır. Bu alt endeks Çevresel Sürdürülebilirlik, Sosyoekonomik Dayanıklılık ve Koşullar, Seyahat ve Turizm Talebi Baskısı ve Etkisini içerir (WEF, 2022).

Bu alt endeksin içerdiği unsurlar incelenecek olursa;

Çevresel Sürdürülebilirlik: Bir ekonominin doğal çevresinin genel sürdürülebilirliğini, doğal kaynaklarının korunmasını ve iklim değişikliğine karşı kırılganlığını ve hazırlığını ölçer. Su

sıkıntısı, deniz ve hava kirliliği, orman örtüsünün kaybı ve türlerin yok olma riskinin derecesi, bir ülkenin çevresinin durumu hakkında fikir verir. Ayrıca, kamu ve özel sektörün çevreyi ve milli parkları koruması ve uluslararası çevre anlaşmalarının onaylanması, hükümetin ve özel sektörün doğaya dayalı Seyahat ve Turizm'i oluşturan doğal varlıkları ne ölçüde koruduğunu göstermektedir. Son olarak, sera gazı emisyonlar, yenilenebilir enerji kullanımı, yeşil altyapıya yatırımı ve hava olaylarına maruz kalma ile ilgili ölçütler, bir ülkenin Seyahat ve Turizm sektörünün karşı karşıya olduğu en büyük uzun vadeli tehditlerden biri olan iklim değişikliğine ne kadar açık, hazır ve istekli olduğunu anlamak açısından önemlidir.

Sosyoekonomik Dayanıklılık ve Koşullar: Bir ekonominin sosyoekonomik refahını ve dayanıklılığını ortaya koymaktadır.

Çocuk ve annelik desteği, işsizlik ve engellilik yardımları gibi sosyal koruma hizmetlerine yatırım yapılması ve bu hizmetlerin kapsamının genişletilmesi de işgücü piyasasının ekonomik gerileme ve diğer şoklar karşısında daha dirençli hale getirilmesinde kilit öneme sahiptir.

Ayrıca, yoksulluk oranlarıyla ölçülen temel kaynaklara erişimle birlikte, yukarıdaki tüm faktörler Seyahat ve Turizm sektöründeki yatırımı etkileyen daha geniş sosyal ve ekonomik istikrarda rol oynamaktadır.

Seyahat ve Turizm Talebi Baskısı ve Etkisi: Seyahat ve Turizmin kalitesi ve etkisinin yanı sıra aşırı kalabalık ve talep dalgalanmasının varlığına veya bunlarla ilgili risklere işaret edebilecek faktörleri ölçer.

Yönetilemeyen turizm gelişimi, destinasyonların kapasitelerinin üzerinde çalışmasına, aşırı kalabalığa, doğal ve kültürel kaynakların zarar görmesine, altyapının zorlanması, konut fiyatlarının artmasına ve yerel halk için genel olarak yaşanabilirliğin azalmasına yol açabilir.

Ele alınmadığı takdirde, bu tür sorunlar bölge sakinlerinin turizme karşı tepki göstermesine, ziyaretçi memnuniyetinin azalmasına ve genel destinasyon çekiciliğinin düşmesine yol açarak Seyahat ve Turizmin gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir.

Tablo 4. Ülkelerin Değişkenler Bakımından Karşılaştırılması

Ülkeler	TTDI puanı	Celen turist sayısı (milyon)	Turizm geliri (milyon dolar)	TT endüstrisi GSYİH'nin toplam payı (%)	TT endüstri istihdamının toplam payı (%)	Yurtiçi ziyaretçilerin TT harcamaları içindeki oranı (%)	Kolaylaştırıcı ortam alt endeksi	Seyahat ve turizm politikası ve kolaylaştırıcı şartlar alt endeksi	Alt yapı alt endeksi	Ziyaretçilerin seyahat ve turizm talepleri alt endeksi	Seyahat ve turizmin sürdürülebilirliği alt endeksi
Türkiye	4,2	15,9	10220,0	1,7	2,5	47,2	4,6	4,6	4,4	3,8	3,6
Yunanistan	4,5	7,4	4932,9	3,0	6,4	54,4	5,1	4,8	4,7	3,1	4,2
İtalya	4,9	25,2	19796,6	3,0	6,6	80,6	5,1	4,5	5,1	5,2	4,5
Fransa	5,1	41,7	32564,1	2,0	4,2	67,1	5,5	4,5	5,4	5,5	4,6

Kümeleme Analizi İle Turizm Verilerine Göre Akdeniz Ülkelerinin İncelenmesi

İspanya	5,2	18,9	18477,4	2,2	4,3	63,2	5,3	4,9	5,5	5,5	4,5
Sırbistan	3,8	0,4	1248,7	1,0	1,6	34,7	4,9	4,2	3,5	1,8	4,0
Hırvatistan	4,2	5,5	5568,9	4,5	8,9	15,9	4,9	4,4	4,5	2,7	4,1
Karadağ	3,9	0,4	165,0	2,5	7,0	27,4	4,8	4,3	3,9	1,5	4,2
Slovenya	4,3	1,2	1370,5	2,7	4,8	58,1	5,2	4,8	4,0	2,2	4,6
Makedonya	3,5	,1	252,1	1,2	1,9	47,1	4,4	4,0	3,0	1,7	3,7
Bosna Hersek	3,4	,2	349,5	1,3	2,7	52,0	4,3	3,8	2,8	1,7	3,7
Arnavutluk	3,8	2,6	1128,8	4,5	6,8	24,9	4,7	4,3	3,2	1,8	4,2
Lübnan	3,4	,4	8593,3	1,2	4,4	26,7	4,1	3,8	2,8	2,1	3,7
Kıbrıs	4,4	,6	658,3	1,1	3,8	19,4	5,3	4,9	4,4	2,2	4,6
Malta	4,3	,7	416,7	1,6	8,4	16,2	5,3	4,9	4,4	1,9	4,6
Mısır	4,2	3,6	4397,6	2,5	3,8	65,2	4,7	4,8	3,6	3,1	4,2
Tunus	3,6	2,0	839,5	3,2	3,0	63,2	4,3	4,4	2,9	2,3	3,7
Fas	3,8	2,8	3829,1	2,8	3,5	38,4	4,4	4,4	3,3	2,7	3,8

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Akdeniz Havzası Dünyada turistik açıdan büyük cazibesi olan bir bölgedir. Akdeniz mozağını oluşturan ülkeler, jeopolitik, etnik, dinsel ve kültürel açıdan farklı ve benzer özellikler göstermektedir (Apostolopoulos, Loukissas ve Leontidou, 2000; Bozok ve Köroğlu, 2007). Türkiye Akdeniz'deki geniş kıyı şeridiyle Akdenizde turizm açısından önemli bir konuma sahiptir.

Bu araştırmada, Akdeniz Havzası'nda yer alan 23 Akdeniz ülkesinden 18'i ele alınmıştır. Bu ülkeler Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınladığı Seyahat ve Turizm Kalkınma (2022) Raporlarındaki verilere ve bazı turizm istatistiklerine göre sınıflandırılmış ve bu sınıflandırma sonucunda Türkiye'nin durumu belirlenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda çalışmaya dahil edilen 18 Akdeniz ülkesi 2 kümede sınıflandırılmış İtalya, Fransa ve İspanya 1. kümeyi oluştururken, Türkiye ve diğer Akdeniz ülkeleri (Yunanistan, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ, Slovenya, Makedonya, Bosna Hersek, Arnavutluk, Lübnan, Kıbrıs, Malta, Mısır, Tunus, Fas, Portekiz) 2. kümeyi oluşturmuştur.

Gelen turist sayısı bakımından Türkiye'nin 2.kümede yer alan ülkelerin ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak turist başına düşen gelire bakıldığında 2. kümedeki ülkelerin ortalamasının da altına düşmektedir. Bu Türkiye'nin turizm açısından benzerlik gösterdiği 1.kümedeki ülkeler arasında yer alamamasının sebeplerinden biridir.

Türkiye'de turizm sektöründeki istihdamın toplam istihdamdaki payının diğer Akdeniz ülkelerinin hemen hemen hepsinden düşük oranda olduğu görülmektedir.

Seyahat ve Turizm Kalkınma Endeksine ve alt endekslere bakıldığında sadece kolaylaştırıcı ortam ve seyahat ve turizmin sürdürülebilirliği alt endeksleri değişkenlerine göre Türkiye'nin diğer ülkelerin ortalamalarının altında kaldığı diğer endeks puanlarının ise bulunduğu küme ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Burada en dikkat çekici olan Türkiye'nin seyahat ve turizmin sürdürülebilirliği alt endeks puanının tüm diğer ülkelerden düşük olmasıdır. Çevresel Sürdürülebilirlik, Sosyoekonomik Dayanıklılık ve Koşullar, Seyahat ve Turizm Talebi Baskısı ve Etkisini içeren bu alt endeks puanımızı yükseltmek için acil planlar yapılarak biran önce uygulamaya konulması gerekir.

Turizme ne kadar önem verilse de insan kaynaklı bir sektör olmasından dolayı kırılgan ve hassas yapıya sahip bir sektördür. Yaşanan ekonomik ve politik krizler, politik istikrarsızlık, terörün varlığı, başka ülkelerin iç olayları ve salgınlar turizm sektörü üzerinde hemen etkisini göstermektedir. Bu gibi durumlarda turistler Türkiye'yi tercih etmek yerine benzer ülkeleri tercih etme eğilimine girmektedir. Turistlerin eğilimleri de turizmi etkileyen ve turist kaybına sebep olan bir faktördür. Zamanla turistlerin istek, eğilim ve konaklama şekil ve süreleri farklılık gösterebilmektedir.

Ülkeler ekonomilerine sağladığı yüksek miktarlarda getiriden dolayı, turizm sektörüne ciddi yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımların geri dönüşü için, sektörün dünya turizminde ortaya çıkan gelişmeleri, yenilikleri, toplumsal farklılaşmaları, değişen tüketim anlayışlarını, tatil türü tercihlerini, insanın teknoloji ve doğa arasındaki etkileşimini yakından izlemesi, gelişmeler ışığında kendini yenilemesi sürdürülebilirliğinin temel koşuludur. Bu sebeple turizm dinamiklerinin sürekli incelenerek bu alanda politika ve stratejilerin geliştirilmesi gereklidir.

6. KAYNAKÇA

Apostolopoulos, Y., Loukissas, P. and Leontidou, L. (2000). Tourism, development, and change in Mediterranean. Apostolopoulos, Y., Loukissas, P. & Leontidou, L. (Eds.) içinde Mediterranean Tourism: Facets of Socioeconomics Development and Cultural Change. (s. 3-14) London: Routledge.

Bahar, M. (2021). Türkiye'nin Turizm Gelişimi ve Eğilimler. Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları.

Berberoğlu, B. (2020) Akdeniz Ülkeleri'nde Turizmin Ekonomiye Katkısı ve Türkiye'nin Konumu. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(2) 200-221.

Blashfield, R.K. ve Aldenferder, M.S. (1978). The Literature on Cluster Analysis. Multivariate Behavioral Research,13, 271-295.

Bozok, D., ve Köroğlu, A. (2007). Akdeniz ülkelerine yönelik uluslararası turizm hareketleri. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:1, 146-157

Çakmak, Z., Uzgören, N. ve Keçek, G. (2005). Kümeleme analizi teknikleri ile illerin kültürel yapılarına göre sınıflandırılması ve değişimlerinin incelenmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (12), 15-36.

Giray, S. (2013, September). Ülkelerin turizm istatistikleri bakımından farklı kümeleme analizi metotları ile sınıflandırılması ve Türkiye'nin bu oluşumdaki yeri. In International Conference on Eurasian Economies (pp. 695-704).

Gürler, C. (2023). Ülkelerin Turizm Potansiyellerine Göre K-Ortalamalar Yöntemi Kullanılarak Kümelenmesi. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(1), 353-363.

Kılıç, İ., Emir, O., & Kılıç, G. (2011). Bulanık kümeleme analizi ile ülkelerin turizm istatistikleri bakımından sınıflandırılması. *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya*, 4(1), 31-38.

Kozak, N. (2001). Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar. Detay yayıncılık.

Özaydın, Ö. ve Çemrek, F. (2020). Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler ve Türkiye'nin Turizm Göstergeleri Açısından Çok Değişkenli İstatistiksel Tekniklerle İncelenmesi, 3(2), 270-283. DOI: 10.33083/joghat.2020.49

Özdamar, K. (2002). Paket programlar ile istatistiksel veri analizi. Kaan Yayınları, 4. Baskı, Eskişehir.

Tatlıdil, H. (2002). Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel analiz. Ankara: Akademi Matbaası.

Yüzbaşıoğlu, N. ve Akıncı, Z. (2015). "Türkiye Dünya Turizm Sektörü İçerisinde Bir Belirleyici mi Yoksa Bir Taşıyıcı mı". *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 52: 45-61.

Yüzbaşıoğlu, N., Çelik, P. ve Topsakal, Y. (2017). Dünya Seyahat Turizm Rekabetçilik Raporuna Göre Akdeniz Ülkelerinin Turizm Rekabetçiliğinin İncelenmesi. II. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi, 28 Eylül – 1 Ekim 2017, Antalya, ss. 174-188.

WEF, Travel & Tourism Development Index 2021: Rebuilding for a Sustainable and Resilient Future In Sight Report, May 2022.